

D42 1978

1978, 8. únor, Praha. - Dopis Federálnímu shromáždění a vládě ČSSR navrhuující srovnávací analýzu čs. právního řádu s mezinárodními pakty o lidských a občanských právech. (Dokument č. 15)

Prohlášením Charty 77 z 1.1.1977, zasláným Federálnímu shromáždění i vládě v souladu s článkem 29 Ústavy a předaným veřejnosti v souladu s článkem 28 Ústavy, upozornilo 240 občanů (jejichž počet se do dnešního dne přiblížil k tisíci) nejvyšší orgány republiky na nesoulad mezi současnou praxí a závazky vyplývajícími ze skutečnosti, že od 23.3.1976 vstoupily u nás v platnost Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech i Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. V řadě dalších dokumentů informovali mluvčí těmito občany pověřeni i jiní účastníci této občanské iniciativy o konkrétních případech a situacích dosvědčujících tyto neshody. V rozporu s ustanovením Ústavy nedostalo se žádnému z občanů na tyto skutečnosti upozorňujících nijaké odpovědi. Zato mnozí z nich, jak bylo rovněž konkrétně poukázáno, se stali pro své důsledné postoje ve věci dodržování zákonnosti obětí represí, diskriminace a perzekuce, které mají zjevně nezákonný charakter. Poněvadž se orgány tyto akty provádějící alespoň u některých z nich pokoušejí odvolávat na platná zákonná ustanovení, potvrzují tím jen nutnost požadavku uvést celý právní řád naší republiky v soulad s mezinárodními pakty o lidských právech.

Připomínáme, že tyto pakty byly jménem ČSSR podepsány 7. října 1968, Federální shromáždění s nimi vyslovalo souhlas 11. listopadu 1975, prezident republiky je ratifikoval a ratifikační listiny byly uloženy 23. prosince 1975 u generálního tajemníka OSN. Oba pakty vstoupily v platnost pro ČSSR 23. března 1976 a byly publikovány ve *Sbírce zákonů* 13. října 1976 pod č. 120 (částka 23).

Závazky z paktů vyplývající je ČSSR povinna dodržovat již podle všeobecně uznávaných norem mezinárodního práva potvrzených mnohokrát, mj. též v Závěrečném aktu z Helsinek. Jako účastník mezinárodní smlouvy nemůže ospravedlňovat eventuální neplnění smluvních závazků žádným ustanovením svého vnitrostátního práva (článek 27 Vídeňské konvence o smluvním právu z roku 1969). Rovněž nemůže s odvoláním na svrchovanost odmítat diskusi s partnery smluvního poměru o plnění toho, co je obsahem a podstatou společně převzatých smluvních závazků. Zásada smluvní věrnosti je navíc u obou paktů zesílena tím, že československá vláda výslovně mnohokrát znovu potvrdila jejich závaznost na mezinárodním fóru. Uvedme tu mj. znovu Závěrečný akt Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě a řadu rezolucí OSN, pro něž ČSSR hlasovala, naposledy rezoluce Valného shromáždění OSN z 19.12.1977 (Deklarace o prohloubení a upevnění uvolnění mezinárodního napětí). Podle stanoviska uznávaného našimi zákonodárny sbory i výkonnými orgány a socialistickou právní vědou se mezinárodní smlouva platně uzavřená ve shodě s ústavními předpisy stává *automaticky* součástí právního řádu naší republiky; vnitrostátní účinnosti nabývá řádnou publikací. Projevil-li s ní souhlas zákonodárny sbor a bylali ratifikována prezidentem republiky a publikována ve

Sbírce zákonů, má *platnost zákona* a pro její vztah k ostatním součástem právního řádu platí zásady obecně platné.

Podle článku 2, odst. 1, 2 obou paktů se jejich účastníci, tedy i ČSSR, zavázali:

- a) respektovat práva v paktech uznaná,
- b) zajistit tato práva *všem jednotlivcům* na svém území a podléhající jim jurisdikci státu – účastníka smlouvy, bez jakéhokoli rozlišování podle rasy, barvy, pohlaví, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení,
- c) podniknout nutné kroky v souladu se svými ústavními předpisy a ustanoveními paktů k tomu, aby byla schválena taková *zákonodárná nebo jiná opatření* nutná k tomu, aby byla uplatněna práva uznaná v obou paktech, pokud dosavadní zákonodárná nebo jiná opatření nejsou dostačující.

Pakty mají u nás vnitrostátní platnost zákona: specifikují, zpřesňují a prohlubují příslušné zásady vyjádřené v Ústavě. V jejich duchu mají být vykládány všechny právní předpisy týkající se práv i povinností občanů. Zkušenosti, z nichž některé byly i podnětem k podáním Charty 77 Federálnímu shromáždění, svědčí o tom, že mocenské orgány u nás tak nečiní, nýbrž často ustanovení paktů ignorují, ba přímo porušují. Odpovídalo by proto nejen článku 17 Ústavy o povinnosti dbát o dodržování zákonnosti, nýbrž i duchu a literě usnesení Federálního shromáždění z 5. dubna 1977 o důsledné ochraně práv a zájmů občanů, kdyby tento nejvyšší orgán státní moci soustavně a cílevědomě dbal, aby praxe všech státních orgánů i společenských institucí důsledně vycházela z ustanovení paktů o lidských právech a dodržovala závazky, které z nich pro ČSSR vyplývají. Tento úkol se týká nejen Federálního shromáždění jako celku, nýbrž podle uvedeného usnesení i jeho výborů a všech členů.

Soulad právního řádu s mezinárodními pakty lze ovšem zjednávat výkladem dosavadních právních předpisů jen v některých případech, a to často jen teoreticky. V jiných případech se klade otázka novelizace dosavadních předpisů nebo vypracování právní úpravy vztahů, jaká dosud chybí.

Navrhujeme proto Federálnímu shromáždění i vládě ČSSR, aby provedly rozbor našeho právního řádu z hledisek vyplývajících z paktů o lidských právech a vypracovaly program potřebných legislativních opatření. V příloze předkládáme konkrétní podněty. Charta 77 je připravena k serióznímu dialogu o jejich uskutečnění, jakož i o dalších problémech plynoucích z úkolu daného potřebou uplatnit zásady a ustanovení paktů v československém právním řádu.

Domníváme se rovněž, že podobně jako v některých jiných socialistických zemích by bylo třeba zajistit:

- co nejširší publicitu dokumentů o lidských právech, zejména Deklarace a paktů, souvisejících zvláštních konvencí atd.,
- vědecké rozpracování této problematiky a vydání vědeckých a vědeckopopulárních publikací,
- zařazení tematiky lidských práv do učebních programů škol všech stupňů.

Takový postup je podmínkou realizace zásady vyjádřené v preambuli Paktu o občanských a politických právech, podle níž „jednotlivec mající povinnosti k jiným a ke společenství, ke kterému přísluší, je povinen usilovat o rozvíjení a dodržování práv uznaných v tomto paktu.

dr. Jiří Hájek, Marta Kubišová, dr. Ladislav Hejdánek mluví Charty 77

Příloha: konkrétní podněty

Příloha k dokumentu Charty 77 č. 1/1978/15 Konkrétní podněty

1. Obecné postavení občana ve vztahu ke státu

V preambuli Paktu o občanských a politických právech se uvádí mj., že smluvní strany uznávají „přirozenou důstojnost a rovná a nezcizitelná práva všech členů lidské rodiny“ jako základ svobody, spravedlnosti a míru ve světě, uznávají, že „tato práva se odvozují od přirozené důstojnosti lidské bytosti“.

Občanská a politická, jakož i další práva nejsou tedy státem občanům „darována“, stát se jejich „poskytnutím“ neomezuje ve „svých“ právech, nýbrž je tomu naopak: veškerá moc v ČSSR patří pracujícímu lidu, státní moc vykonává pracující lid zastupitelskými sbory, od nichž je teprve pravomoc ostatních orgánů státu odvozena (článek 2 Ústavy ČSSR).

Z toho vyplývají zejména tyto důsledky:

- a) občan není „státním poddaným“, nýbrž právně rovnocenným partnerem státu a jeho orgánů;
- b) stát může zasahovat do života občanů jen potud, pokud mu to právní řád (zahrnující i oba pakty) výslovně dovoluje; zbylá sféra života společnosti je sférou činností právně indiferentních, popř. sférou činností dovolených (zásada „co není právně zakázáno, je dovoleno“);
- c) státní správa není činností „vrchnostenskou“, nýbrž společenskou službou, konanou v zájmu a ve prospěch občanské pospolitosti.

Tyto zásady, vyplývající z celkové koncepce jednotlivých ustanovení paktů (a ovšem i Ústavy ČSSR), by mělo Federální shromáždění ve své legislativní i politicko-kontrolní (srv. bod A/7) činnosti důrazně prosazovat.

2. Povinnost zajistit právní ochranu před porušováním práv nebo svobod (článek 2, odst. 3 Paktu o občanských a politických právech)

K tomu srv.:

- Dosud nebyl vydán prováděcí zákon Federálního shromáždění a ústavní zákony národních rad předvídané ústavním článkem 100 a 101 ústavním zákonem č. 143/1968 Sb., takže ústavní soudy dosud nebyly zřízeny (ačkoliv citovaný ústavní zákon s existencí ústavního soudu počítá a jeho základní působnost upravuje).
- Dosud nebyl vydán zákon o působnosti soudu při přezkoumávání zákonnosti rozhodnutí správních orgánů, předvídaný v ustanovení č. 98 odst. 4 Ústavy ve znění ústavního zákona č. 155/1969 Sb., takže soudy přezkoumávají zákonnost správních rozhodnutí prakticky jen ve sféře sociálního zabezpečení, a to ještě jen

v některých věcech (tato úprava je realizací závazků podle jiných mezinárodních smluv).

- Protože odpovědnost za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím je vázána na zrušení takového rozhodnutí pro nezákonnost, přičemž meritorní přezkoumání správního rozhodnutí soudem není vesměs umožněno, může se zákon č. 58/1969 Sb. ve sféře státní správy uplatňovat jen ve značně omezené míře.

- Petiční právo ve smyslu článku 29 Ústavy není – pokud jde o jeho výkon – upraveno zákonem (vládní vyhláška č. 150/1968 Ú.l., o vyřizování stížností, oznámení a podnětů pracujících má pochybnou právní hodnotu a dostatečně neřeší celou problematiku). V praxi se někdy projevují dokonce tendence Ústavou zaručené petiční právo omezovat na podání určitého obsahu apod.

- Otázku, zda jsou prokuraturou důsledně stíhány všechny trestné činy všech veřejných činitelů bez rozdílu, spáchané v souvislosti s výkonem jejich funkcí, nelze svědomitě zodpovědět, protože v tomto ohledu nejsou veřejnosti poskytovány potřebné informace.

3. *Právo na život* (článek 6 téhož paktu)

Nutno podotknout, že pakt zjevně preferuje zrušení trestu smrti, i když provedení takového opatření smluvními stranám neukládá. Nicméně vývoj ve světě ke zrušení trestu smrti vede a v tomto smyslu vyústily i vědecké diskuse vedené v ČSSR.

4. *Právo na svobodu a osobní bezpečnost* (článek 9 a 10 téhož paktu; nedotknutelnost osoby podle článku 30 Ústavy). K tomu srv.:

- toto právo není komplexně zákonem upraveno;

- zadržení osoby podezřelé z trestného činu nebo přečinu, zadržení obviněného a vzetí obviněného do vazby trestní řád (úplné znění pod článkem 148/1973 Sb.) podrobně upravuje. Procesní úprava však úzce navazuje na úpravu hmotně právní (trestní zákon – úplné znění pod článkem 113/1973 Sb.): pokud by pro to skutková podstata nějakého trestného činu (přečinu) byla vykládána v rozporu s pakty, je s nimi nepřímo v rozporu i zadržení atd. pro takový čin;

- oprávnění příslušníků SNB požadovat vysvětlení ve smyslu ustanovení § 19 zákona č. 40/1974 Sb. (a za tím účelem předvolávat občany atd.), jakož i oprávnění zajistit osobu ve smyslu ustanovení § 23 citovaného zákona není po procesní stránce dostatečně upraveno tak, aby se zamezilo příp. zneužití.

- Zatímco výkon trestu odnětí svobody je upraven zákonem (č. 59/1965 Sb. v platném znění), výkon vazby osob obviněných (obžalovaných) je upraven pouze rozkazem příslušných ministrů a zákonná úprava chybí (s obviněnými osobami má být podle článku 10 odst. 2 Paktu o občanských a politických právech zacházeno úměrně tomu, že o jejich vině dosud nebylo rozhodnuto).

a) stanoví zákon,

b) která jsou nutná pro ochranu národní bezpečnosti, veřejného pořádku, veřejného zdraví nebo morálky nebo práv a svobod druhých,

c) která jsou v souladu s ostatními právy uznanými v tomto paktu.

Nová zákonná úprava by měla být koordinována se zvláštními zákonnými úpravami (např. trestní řád, zákon o péči o zdraví lidu – pokud jde o epidemiologické opatření, atd.), měla by respektovat důvody, které jsou podle paktu přípustné, a co nejkonkrétněji stanovit, kdy má být vydání cestovního dokladu odepřeno.

Platná prováděcí vyhláška č. 44/1970 Sb. daleko překračuje zmocnění daná zákonem a jde dokonce tak daleko, že vydání cestovního dokladu de facto podmiňuje souhlasem vedoucího zaměstnavatelské organizace, ředitele školy, národního výboru atd.

5. *Svoboda pohybu a svoboda zvolit si místo pobytu* (článek 12 odst. 1 a 3 téhož paktu; svoboda pobytu podle článku 31 Ústavy). K tomu srv.:

- Komplexní zákonná úprava těchto práv chybí.
- Chybí právní úprava regulace vstupu a pobytu v hraničním pásmu předvídaná v ustanovení § 10 zákona č. 69/1951 Sb., o ochraně státních hranic (pouhé směrnice charakteru interního předpisu nemohou občany zavazovat).

6. *Každý může svobodně opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní; nikdo nesmí být svévolně zbaven práva vstoupit do své vlastní země* (článek 12 odst. 2, 3 a 4 paktu; v Ústavě úprava chybí, lze tu aplikovat jen ustanovení článku 31 o neomezené svobodě pobytu). K tomu srv.:

- Podle zákona č. 63/1965 Sb. o cestovních dokladech může být vydání cestovního dokladu odepřeno občanům, „jejichž cesta do ciziny by nebyla v souladu se státními zájmy“ a dále pak ve třech konkrétních dalších případech. Pojem „státní zájem“ byl specifikován (způsobem naprosto nevyhovujícím) ve vládním nařízení č. 114/1969 Sb., které bylo vládou vydáno bez zákonného zmocnění a jehož právní hodnota je proto přinejmenším sporná. Tato celá úprava je v rozporu s ustanovením článku 12 odst. 3 Paktu o občanských a politických právech, podle něhož právo svobodně opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní, nepodléhá žádným omezením kromě těch, která

- a) stanoví zákon,
- b) která jsou nutná pro ochranu národní bezpečnosti, veřejného pořádku, veřejného zdraví nebo morálky nebo práv a svobod druhých,
- c) která jsou v souladu s ostatními právy uznanými v tomto paktu.

Nová zákonná úprava by měla být koordinována se zvláštními zákonnými úpravami (např. trestní řád, zákon o péči o zdraví lidu – pokud jde o epidemiologické opatření, atd.), měla by respektovat důvody, které jsou podle paktu přípustné, a co nejkonkrétněji stanovit, kdy má být vydání cestovního dokladu odepřeno.

Platná prováděcí vyhláška č. 44/1970 Sb. daleko překračuje zmocnění daná zákonem a jde dokonce tak daleko, že vydání cestovního dokladu de facto podmiňuje souhlasem vedoucího zaměstnavatelské organizace, ředitele školy, národního výboru atd.

Pokud bylo anebo je vydání cestovního dokladu v praxi podmiňováno podepsáním tzv. renunciačního prohlášení, kterým se žadatel vzdává práv ke

svému majetku, nároků ze sociálního zabezpečení atd., jde o postup, který je zcela nezákonný hned z celé řady důvodů.

- Ze stejných hledisek vyžadují přehodnocení i předpisy o správních poplatcích, pokud poskytují správním orgánům formální oprávnění stanovit správní poplatek za vydání cestovního dokladu ve výši až 10 000,- Kčs, a to podle volné úvahy (žádná kritéria nejsou stanovena).

- Skutková podstata trestného činu opuštění republiky podle § 109 trestního zákona musí být nyní vykládaná v souladu s ustanovením článku 12 odst. 2 a 3 Paktu o občanských a politických právech. Soudy sice mají možnost aplikovat v případech, kdy to přichází v úvahu, ustanovení § 3 odst. 2 trest. zákona (čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je nepatrný, není trest. činem, i když jinak vykazuje znaky trest. činu) a považovat jednání pachatele za pouhý přestupek podle zákona č. 60/1961 Sb., nicméně takový postup nebude patrně dlouhodobě únosný a lze proto doporučit, aby ustanovení § 109 trestního zákona bylo v potřebném směru novelizováno, a politických právech, podle něhož právo svobodně opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní, popř. vůbec zrušeno.

- Ze stejných důvodů je třeba přehodnotit právobčanství a právní předpisy o správních poplatcích, pokud umožňují požadovat za propuštění ze státního svazku zaplacení správního poplatku ve výši až 12 500,- Kčs (a to podle volné úvahy - kritéria nejsou stanovena). Obdobně to platí i pro předpisy devizové (zejména ustanovení § 1 odst. 3 vyhlášky č. 143/1970 Sb.).

- Přehodnocení těchto hledisek vyžaduje i ustanovení § 69 zákona o sociálním zabezpečení č. 121/1975 Sb., podle něhož „nestanoví-li jinak mezistátní smlouva, dávky do ciziny se nevyplácejí a za dobu, po kterou se oprávněný zdržuje v cizině trvale, nenáležejí“. Toto ustanovení v dnešní podobě je totiž de facto sankcí za využití zaručeného práva a nemá oporu ani v logice celé právní úpravy, protože občan, na něhož se toto ustanovení vztahuje, získal právo na dávky svou prací pro československou společnost stejně jako ten, kdo v cizině nepobývá.

- Nově bude třeba řešit i známou problematiku související s aplikací ustanovení § 39 *Občanského zákoníku* (neplatnost právních úkonů) na právní úkony osob, které po učinění úkonu bez povolení opustili území republiky nebo zůstaly v cizině.

7. *Nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence, ani útokům na svou čest a pověst* (článek 17 odst. 1 paktu; nedotknutelnost obydlí, listovní tajemství a tajemství dopravovaných zpráv jsou podle článku 31 Ústavy zaručeny bez omezení). K tomu srv.:

- Komplexní zákonná úprava ochrany před zasahováním do soukromého života a domova chybí. Jde o velmi složitou problematiku, která zasahuje od lékařského či advokátního tajemství přes regulaci vstupu do bytu bez souhlasu jeho uživatele až po otázky ochrany před zasahováním do soukromého života formou sledování, odposlouchávání, filmování, sledování pomocí televizní kamery apod.

Pokud jde o nedotknutelnost obydlí, platí i zde, pokud jde o úpravu provedenou

trestním řádem, to, co bylo uvedeno v souvislosti s právem na svobodu a osobní bezpečnost (bod 4).

Do této kategorie patří i vyžadování různých informací o občanech bez jejich vědomí a aniž by byli se získanými informacemi seznámeni a měli možnost jejich eventuální nesprávnost vyvracet, dále pak vyžadování informací (zaměstnavatelskými organizacemi, správními orgány) o soukromých záležitostech pracovníka či účastníka správního řízení, o jeho příbuzných apod., aniž by byla dána věcná souvislost těchto informací s výkonem práce atd.

- Poštovní a telekomunikační tajemství jsou upravena příslušnými zákony; jde především o záruky jejich dodržování (pokud jde o trestní řízení, platí i zde to, co bylo uvedeno shora).
- Proti útokům na čest a pověst chrání občana ustanovení §§ 11 a následující *Občanského zákoníku* (pokud jde o pracovní posudky ustanovení § 60 *Zákoníku práce*) - ustanovení § 206 trestního zákona (trestný čin pomluvy). Jde především o to, aby ochrana byla účinně poskytována (otázkou je např., zda sankce podle *Občanského zákoníku* jsou dostatečně účinné).
- Trestné činy spočívající v porušení těchto práv stíhá prokurátor z úřední povinnosti; nejsou tedy tzv. soukromožalobní a občan se proti názoru orgánu trestního řízení nemůže domoci ani toho, aby trestní řízení bylo zahájeno (to platí podle čs. trest. práva všeobecně).

8. *Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství* (článek 18 paktu; svobodné vyznání podle článku 32 Ústavy).

Jde tu nejen o svobodu všeobecného smýšlení (ideového, filozofického, náboženského vyznání či přesvědčení), ale též o mínění o určitých konkrétních otázkách. Z všeobecného smýšlení vychází i svědomí jakožto mravní vědomí (druh sebekontroly lidského jednání, ocenění vlastních činů). Tato svoboda tvoří jeden ze základů svobody člověka vůbec. K tomu srv.:

- Toto právo zahrnuje nejen právo mít (vnitřně) určité přesvědčení atd., ale i právo tímto přesvědčením se netajit bez strachu z nepříznivých následků (na rozdíl od práva zastávat svůj názor podle článku 19 paktu).
- Nelze vynucovat závazné prohlášení o určitém přesvědčení nebo o tom, že někdo určité přesvědčení nezastává (srovnej však text přísah a slibů, jejichž složením se vyžaduje projev oddanosti určitému filozofickému a politickému přesvědčení - např. u příslušníků ozbrojených sborů, pracovníků některých státních orgánů, učitelů apod.).
- Chybí právní úprava umožňující náhradní službu osobám, které vzhledem ke svému přesvědčení a s ohledem na své svědomí odpírají vykonávat vojenskou službu se zbraní.
- Uvedené právo podle paktu zahrnuje v sobě „svobodu vyznávat nebo přijmout náboženství nebo víru podle vlastní volby a svobodu projevat své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými, ať veřejně, nebo soukromě, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou, zachováváním obřadů a vyučováním“. Podle článku 18 odst. 2 Paktu o občanských a politických právech

„svoboda projevovat náboženství nebo víru může být podrobena pouze takovým omezením, jaká předpisuje zákon a která jsou nutná k ochraně veřejné bezpečnosti, pořádku, zdraví nebo morálky nebo základních práv a svobod jiných“.

Praxe výkonných orgánů rozlišuje církve a náboženské společnosti povolené a sekty státem nepovolené (ilegální). Oprávnění příslušného ústředního orgánu státní správy „povolovat“ činnost církví a náboženských společností se vyvozovala z ustanovení § 2 (nyní již neplatného) zákona č. 217/1949 Sb., podle něhož bylo úkolem Státního úřadu pro věci církevní „dbáti o to, aby se církevní a náboženský život vyvíjel v souladu s ústavou a zásadami lidovědemokratického zřízení“; jde ovšem jen o úpravu organizační (kompetenční), hmotně právní úprava chybí a nejsou proto ani stanoveny kritéria, podle nichž by se posuzovalo, zda činnost církve nebo náboženské společnosti „povolená“ být má, či nemá. Zákon č. 218/1949 Sb. zrušil všechny závazky přispívat na účely církevní atd., zavedl státní dozor nad majetkem církve atd. a současně stanovil, že stát poskytuje osobní požitky duchovním církví a náboženských společností, avšak jen ve stanovených mezích a za podmínky, že duchovnímu byl dán k jeho činnosti státní souhlas (podmínky poskytování tohoto souhlasu nejsou stanoveny).

Pakt tedy zavádí změny zcela zásadního významu, které by měly být vyjádřeny novou zákonnou úpravou.

S tím souvisí i otázka přehodnocení obsahu skutkové podstaty zneužívání náboženské funkce podle § 101 trestního zákona a skutkové podstaty trestného činu maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi podle § 178 trestního zákona, popř. jejich výkladu a aplikace.

9. *Každý má právo zastávat svůj názor bez překážky a právo na svobodu projevu* (článek 19 paktu; svoboda projevu včetně svobody slova a tisku podle článku 28 Ústavy). K tomu srv.:

– Právo zastávat svůj názor bez překážky naazuje na svobody uvedené pod bodem 8; podle paktu nemůže^v být nijak omezováno (omezením jsou pouze práva jiných podle paktu). Určité přesvědčení, i když je navenek projevováno ve formě názoru, nesmí být důvodem diskriminace nebo privilegií ve směru respektování a zajištění práv zaručených paktem (článek 2 odst. 1 paktu); nesmí mít také za následek nerovnost (diskriminaci, privilegia) před zákonem (článek 26 paktu, článek 20 odst. 1 Ústavy).

Přesvědčení (názor) nesmí být tedy důvodem diskriminace (privilegií) při přijímání do zaměstnání, při rozvazování pracovního poměru ze strany zaměstnavatelské organizace, při rozhodování o právech a povinnostech občanů v soudním či správním řízení atd. Zastávání (nezastávání) určitého názoru tedy nemůže být důvodem rozvázání pracovního poměru výpovědí danou organizací podle § 46 odst. 1 písmeno e) Zákoníku práce (nemůže jít o předpoklad nebo požadavek pro výkon práce), důvodem nepřijetí na střední nebo vysokou školu, neposkytnutí cestovního dokladu, nepřidělení bytu, nepovolení držet zbraň (loveckou či jinou), důvodem diskriminace při řešení věcí manželských a rodinných apod.

- Svoboda projevu zahrnuje podle článku 19 odst. 2 Paktu o občanských a politických právech svobodu vyhledávat, rozšiřovat a přijímat informace a myšlenky všeho druhu bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoliv jiným způsobem; omezení těchto práv mohou být stanovena pouze zákonem. Z tohoto hlediska je třeba posoudit zejména: jsou-li nutná k respektování práv nebo pověsti jiných, k ochraně národní bezpečnosti nebo veřejného pořádku nebo veřejného zdraví nebo morálky (článek 19 odst. 3).

Se svobodou projevu v tomto pojetí úzce souvisí *právo každého účastnit se kulturního života atd.* ve smyslu článku 15 Paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

- Platná právní úprava je v Československu založena na těchto základních zásadách:

a) Organizace

1. Čs. tisková kancelář je monopolním zpravodajským orgánem ČSSR. Je to státní organizace, jejímž úkolem je mj. obstarávat a zpracovávat politické, hospodářské, kulturní, sportovní a jiné zpravodajství slovem i obrazem z ČSSR i ze zahraničí, dodávat na základě smluv zpravodajský materiál tisku atd. (zákon č. 123/1965 Sb. v platném znění).

2. Čs. rozhlas je monopolní státní organizací pro vytváření a šíření rozhlasových pořadů; jeho činnost je založena na politice Komunistické strany Československa (zákon č. 17/1964 Sb. v platném znění).

3. Čs. televize je státní organizace s monopolním právem vytvářet televizní programy; její činnost je založena na politice KSČ (zákon č. 18/1964 Sb. v platném znění).

4. Periodický tisk (noviny, časopisy apod.) mohou vydávat politické strany, dobrovolné společenské organizace, státní orgány, vědecké a kulturní instituce, hospodářské a jiné organizace k plnění svých společenských úkolů. Oprávnění vydávat periodický tisk vzniká registrací (tj. vydáním povolení státním orgánem); toto povolení nemá být vydáno, nejsou-li dány „záruky, že periodický tisk bude plnit své společenské poslání“ (podrobnější podmínky nejsou právními předpisy stanoveny). Registrace pozbude platnosti a oprávnění vydávat periodický tisk zanikne, „nastane-li dodatečně skutečnost, pro kterou by nebylo možno registraci provést“; kromě toho mohou státní orgány vůči vydavateli použít jiných sankcí (možnost soudního přezkoumání těchto rozhodnutí správních orgánů byla v roce 1969 zrušena). (Zákon o periodickém tisku a ostatních hromadných informačních prostředcích č. 81/1966 Sb. ve znění dosud platného zákona o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků č. 127/1968 Sb. a zákonného opatření PFS č. 99/1969 Sb.)

Podmínkou registrace je i okolnost, že vydávání tisku je „plánovitě zabezpečeno po stránce materiálně-technické, finanční a hospodářské“; vznikne-li později stav, že tato podmínka není splněna, je to důvodem k zániku oprávnění.

Polygrafický průmysl (tiskárny atd.) je v rukou státu, stát rozhoduje o přidělu

papíru vydavateli a tak ovlivňuje nejen rozsah nákladu, ale i samu existenci určitých novin atd.

Vydavatelé mohou rozšiřovat svůj periodický tisk přímo nebo prostřednictvím příslušné monopolní státní organizace (Poštovní novinová služba).

5. Knihy, hudebniny a jiné neperiodické publikace mohou vydávat jen určité organizace, jimž bylo státem poskytnuto vydavatelské oprávnění; ke zřízení vydavatelského podniku je třeba zvláštního povolení; podmínky vydání (odepření) těchto povolení nejsou stanoveny.

K rozšiřování neperiodických publikací je třeba státního povolení, pokud nejde o publikace rozšiřované tím, kdo je podle vydavatelského oprávnění sám vydal (zákon č. 94/1949 Sb. v platném znění, prováděcí předpisy).

6. Film (zpravodajský i umělecký) je v rukou státu, a to pokud jde o výrobu, dovoz i promítání. Ústřední ředitel Čs. filmu je oprávněn vydávat předpisy na úseku kinematografie, zejména směrnice pro provoz kin národních výborů a veřejné promítání v nich (vládní nařízení č. 13/1962 Sb. v platném znění).

7. Veškeré divadelnictví řídí jednotně stát. Stát zřizuje a provozuje vlastní divadla a povoluje zřizování jiných divadel (pouze socialistickým právnickým osobám), dále povoluje představení mimo sídlo nebo oblast působení divadla, představení mimo provoz divadla, veřejná ochotnická představení (mohou být pořádána jen určitými organizacemi) atd. Podmínky pro vydání (nevydání) povolení nejsou stanoveny. (Divadelní zákon č. 55/1957 Sb. a prováděcí předpisy.)

8. Koncertní a jinou hudební činnost řídí stát prostřednictvím svých orgánů a organizací. Soubory hudebníků z povolání mohou zřizovat jen speciálně k tomu oprávněné státní organizace, soubory lidových hudebníků provozujících hudbu především jako zájmovou činnost mohou zřizovat jen určené organizace na základě povolení státního orgánu (kritériem je mj. „potřebná ideová a umělecká úroveň“). (Zákon č. 81/1957 Sb., vyhláška č. 112/1960 Sb. aj.)

Veřejné hudební produkce (i když jsou uskutečňovány mechanickými, optickými nebo jinými zařízeními) se mohou konat jen na základě povolení státního orgánu.

9. Pořádání estrádních a artistických produkcí a podniků lidové zábavy (lidové slavnosti, taneční zábavy, lunaparky apod.) řídí stát prostřednictvím svých orgánů a speciálních organizací; k pořádání je třeba povolení státního orgánu. (Zákon č. 82/1957 Sb.)

10. Knihovny státních orgánů a organizací, společenských organizací, družstev atd. jsou uspořádány do jednotné soustavy knihoven. Posláním knihoven je „přispívat k všestrannému vzdělání pracujících v duchu vědeckého světového názoru“. Státní orgány sledují a kontrolují činnost knihoven v tom směru, aby jejich činnost „svým ideovým obsahem odpovídala potřebám socialistické společnosti“.

11. Osvětová činnost je na všech stupních územního uspořádání státu řízena pomocí jednotného plánu osvětové činnosti, který schvalují příslušné státní orgány. Osvětová zařízení zřizují státní orgány (národní výbory), společenské

organizace sdružené v Národní frontě, jednotná zemědělská družstva a složky ozbrojených sil. Pořádání jednotlivých osvětových akcí povolují státní orgány. (Zákon č. 52/1959 Sb.)

b) Cenzura

Zatímco Ústava 9. května (z roku 1948) předběžnou cenzuru výslovně zakazovala, Ústava z roku 1960 o ní nemá výslovné ustanovení.

1. Hromadné informační prostředky (periodický tisk, agenturní zpravodajství, zpravodajské a ostatní publicistické části rozhlasového a televizního vysílání a zpravodajský film, zvukové a obrazové záznamy používané k pravidelné informovanosti veřejnosti o událostech, jevech, faktech a názorech v ČSSR nebo v zahraničí), jakož i jiné veřejné publikační prostředky a veřejná činnost kulturních a osvětových zařízení, podléhaly podle ustanovení § 17 tiskového zákona č. 81/1966 Sb. státní kontrole z toho hlediska, aby obsah informací nebyl v rozporu se zájmy společnosti. Jestliže informace obsahovala skutečnosti tvořící předmět státního, hospodářského nebo služebního tajemství, mohl příslušný státní orgán uveřejnění, popř. rozšiřování informace pozastavit (takové rozhodnutí podléhalo přezkoumání soudem); byl-li obsah informace v rozporu s jinými zájmy společnosti, státní orgán měl na to šéfredaktora a vydavatele upozornit.

Zákonem č. 84/1968 Sb. bylo toto ustanovení zrušeno a bylo výslovně stanoveno, že „cenzura je nepřipustná“; ustanovení § 17 tiskového zákona od té doby platí v takto novelizovaném znění: Zákonem č. 127/1968 Sb., o některých přechodch opatřeních v oblasti tisku atd. (který je platnosti již téměř 10 let) bylo stanoveno, že

- účinnost § 17 tiskového zákona v novelizovaném znění se pozastavuje; toto ustanovení tedy zůstalo platnou součástí čs. právního řádu, nelze však podle něho postupovat a zásady, že „cenzura je nepřipustná“, se nelze v praxi dovolávat;
- příslušný státní orgán prostřednictvím svých zmocněnců zajišťuje, aby v hromadných sdělovacích prostředcích nebyly zveřejňovány informace, které obsahují skutečnosti, jež jsou v rozporu s důležitými zájmy vnitřní nebo zahraniční politiky státu; zveřejnění nebo jiné rozšiřování takové informace je příslušný státní orgán nebo jeho zmocněnec oprávněn pozastavit (soudní kontrola přípustná není);

svoboda zveřejňování výsledků vědecké a umělecké tvorby není touto úpravou dotčena.

Již v červnu 1970 bylo z nejvyššího místa prohlášeno, že od září 1969 bylo možno od této předběžné kontroly upustit a „odpovědnost přenést plně na šéfredaktory, takže dnes (1970) prakticky žádná cenzura v ČSSR neexistuje“; sdělovací prostředky se totiž „v rozhodující většině opět staly politickomocenským nástrojem politiky strany (KSČ) a státu“ a „vedením redakcí byli pověřeni lidé, kteří podporují nový kurz politiky strany (KSČ)“ (*Rudé právo* 27.6.1970). Právní úprava však dosud změněna nebyla.

2. Pokud jde o neperiodické publikace, může vláda podle ustanovení § 5 zákona č. 127/1968 Sb. stanovit povinnost organizacím a orgánům, kterým bylo uděleno vydavatelské oprávnění, tak aby v rámci své vydavatelské činnosti zajistily, že nebudou narušovány důležité zájmy vnitřní a zahraniční politiky státu; obdobně může stanovit povinnosti podnikům polygrafického průmyslu nebo jiným organizacím při výrobě tiskovin, na které se nevztahuje zákon č. 94/1949 Sb. Podrobnosti nebyly právními předpisy stanoveny. Také zde platí, že svoboda zveřejňování výsledků vědecké a umělecké činnosti není touto úpravou dotčena.

3. Pořadatelé veřejných koncertních a jiných hudebních produkcí, veřejných produkcí estrádních a artistických, podniků lidové zábavy, veřejných divadelních představení mimo oblast působení nebo mimo provoz divadla a pořadatelé veřejných představení ochotnických, výstav, přednášek a veřejných filmových představení mimo provoz stálých kin jsou povinni vyžádat si předem povolení příslušného státního orgánu, a to i tehdy, je-li pořad produkce prováděn mechanickými, optickými nebo jinými technickými zařízeními.

Při rozhodování o povolení státní orgán má přihlídnout především k tomu, zda „ideová a umělecká úroveň produkce odpovídá požadavku soustavného zvyšování úrovně produkcí“.

Pracovník pověřený příslušným orgánem vykonává dozor nad průběhem produkce a je oprávněn průběh produkce přerušit. (Srv. vyhlášku č. 99/1958 Ú.I.)

Schválení dramaturgického plánu divadla zahrnuje v sobě povolení provozovat divadelní díla v něm obsažená; způsob a podmínky schválení právní předpisy neupravují.

c) Postavení pracovníků tisku atd.

Redaktorům novin, rozhlasu a televize atd. nejsou poskytnuty právní záruky v souvislosti s realizací jejich práva projevovat svůj názor bez překážky (např. zvláštní ochrana pracovněprávní, oprávnění vyjádřit svůj názor odlišný od názoru vydavatele atd.).

d) Výměna informací se zahraničím

1. Podle ustanovení § 22 tiskového zákona č. 81/1966 Sb. platí, že výměna informací mezi ČSSR a ostatními státy je svobodná; této výměny nesmí být zneužíváno k ohrožování cti a práv čs. občanů a jejich socialistického soužití ani ohrožování zájmů socialistického státu a společnosti nebo rozvoje mírové spolupráce. Dovoz a rozšiřování zahraničního periodického tisku atd. příslušný státní orgán zakáže, porušuje-li jejich obsah zákonem chráněné zájmy společnosti nebo mezinárodní dohody (§ 23 citovaného zákona). Způsob vyslovení a publikace tohoto zákazu není stanoven. (Srv. k tomu skutkovou podstatu přečinu podle § 5 písmeno b) zákona č. 150/1969 Sb. (dovoz zahraničního tisku ve větším množství, filmu nebo fonografického záznamu, jejichž dovoz je zakázán, anebo rozšiřování těchto věcí).

2. Rozšiřování neperiodických publikací dovezených z ciziny řídí příslušný státní orgán.

3. Vývoz a dovoz filmu a televizních záznamů je vyhrazen příslušným státním

organizacím (vyhláška č. 31/1967 Sb.).

4. Jen prostřednictvím příslušné organizace je dovoleno realizovat autorská práva v cizině (cizinci v ČSSR), uskutečňovat zahraniční styky v oboru koncertní a jiné hudební činnosti atd.

e) Přímý vliv pracujících na státní a jiné kulturní organizace

Chybí právní úprava, která by pracujícím - jimž podle Ústavy patří veškerá moc ve státě - umožňovala přímo ovlivňovat činnost zejména státních organizací, jako rozhlasu, televize, filmu, Poštovní novinové služby, divadel, organizací v oboru hudby apod., a tak působit na zaměření, kvalitu a rozsah programu, organizační uspořádání, personální a technické vybavení atd. (v oboru rozšiřování tisku i neperiodických publikací na včasnost a dostatečný rozsah dodávek publikací atd.).

- Skutkové podstaty některých přečinů a trestných činů jsou formulovány natolik obecně a za použití tak nevymezených pojmů, že občané nemohou mít jistotu, že se projevením určitého názoru nedopouštějí jednání právně zakázaného. Taková jistota je však nezbytnou podmínkou uvědomělého postoje občana v každém státě, tím spíše pak ve státě socialistickém; v oblasti hromadných sdělovacích prostředků je pak při ev. neexistenci předběžné cenzury základem jejich činnosti vůbec. Bylo by proto třeba rozlišovat sféru základních zájmů společnosti (ochrana republikánského zřízení, správy státu podle zásad socialistické demokracie, základních práv a svobod občanů atd.) V tom směru je třeba upravit I. hlavu zvláštní části trestního zákona, zejména §§ 98-104 a 112.

10. *Právo na pokojné shromažďování* (článek 21 Paktu o občanských a politických právech; podle článku 28 odst. 1 Ústavy je zaručena svoboda shromažďovací a svoboda pouličních průvodů a manifestací).

Podle paktu výkon tohoto práva nesmí být žádným způsobem omezován s výjimkami, jež stanoví zákon a jež jsou nutné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejného pořádku, ochrany veřejného zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných. K tomu srv.:

- Základní právní úprava regulující veřejná shromáždění zná pouze povinnost ohlašovací; ke konání shromáždění tedy není nikdy třeba předchozího povolení (zákon č. 68/1951 Sb., vyhláška č. 320/1951 Ú.l.). Podle výkladu ministerstva vnitra (směrnice z 20.12.1951 intimované pod č. 969/1951 Sb. oběž. pro KNV) mohou státní orgány vyslat do shromáždění svého zástupce, který může shromáždění rozpustit, dojde-li v něm k protizákonným událostem nebo nabude-li takového rázu, že by jím mohlo být ohroženo lidovědemokratické zřízení nebo veřejný pokoj a řád (tento výklad byl založen při nedostatku jiné právní úpravy na tom, že lze přímo aplikovat ustanovení § 24, odst. 1 Ústavy 9. května).

- Zákonem č. 126/1968 Sb., o některých přechodných opatřeních k upevnění veřejného pořádku, který je dosud v platnosti (§ 1), bylo stanoveno, že příslušný státní orgán může zakázat, popř. rozpustit veřejné shromáždění, manifestaci a průvod, jestliže zaměření nebo průběh takového veřejného shromáždění by mohl narušit důležité zahraničněpolitické zájmy státu, jestliže by konání veřejného shromáždění bylo v rozporu se zákonem, bylo zaměřeno proti socialistickému

řádu nebo by jinak ohrozilo veřejný pořádek.

- Služební zákrok směřující k rozpuštění veřejného shromáždění, manifestace nebo průvodu provádí útvar Sboru národní bezpečnosti na základě rozhodnutí příslušného státního orgánu (národního výboru). Bez tohoto rozhodnutí může služební zákrok provést, pokud účastníci veřejného shromáždění, manifestace nebo průvodu páchají trestný čin, přečin nebo přestupek; o služebním zákroku vyrozumí neprodleně příslušný národní výbor (§ 40 zákona č. 40/1974 Sb.).

I zde platí to, co bylo řečeno o obecnosti skutkových podstat přestupků, přečinů a trestných činů. Zvláštní pozornost vyžaduje výklad skutkové podstaty trest. činů výtržnictví podle § 202 trestního zákona.

11. *Každý má právo na svobodu sdružovat se s jinými i právo zakládat na ochranu svých zájmů odborové organizace a přistupovat k nim.* (Článek 22 Paktu o občanských a politických právech, dále článek 8 Paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech - srv. článek 5 Ústavy upravující postavení dobrovolných společenských organizací.)

Výkon tohoto práva nesmí být podle aktu žádným způsobem omezován. Výjimkou jsou omezení, jež jsou stanovena zákonem a jež jsou nutná v demokratické společnosti v zájmu národní nebo veřejné bezpečnosti, veřejného pořádku, ochrany veřejného zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných. K tomu srv.:

- Čs. právní řád rozlišuje zejména:

a) dobrovolné organizace, jako je organizace žen, organizace mládeže, tělovýchovné a sportovní organizace, kulturní, technická a vědecká sdružení; ke vzniku organizace je třeba, aby příslušný státní orgán schválil její organizační řád (podmínky nejsou stanoveny).

b) Spolky vzniklé před 1. říjnem 1951 se mají přeměnit v organizace, včlenit se do nich apod.; mohou být také rozhodnutím státního orgánu rozpuštěny, jestliže podle názoru státního orgánu jejich existence „výstavbě socialismu nepomáhá nebo ji dokonce brzdí“.

(Zákon č. 68/1951 Sb., vyhláška č. 320/1951 Ú.l.; existence některých dobrovolných společenských organizací je založena přímo na zákoně - např. Čs. Červený kříž, organizace v oboru myslivosti, rybářství, brannosti apod.)

c) Na odborové organizace se nyní úprava týkající se dobrovolných organizací nevztahuje (zákon č. 74/1973 Sb.). Ke vzniku odborových organizací tedy není třeba povolení atd. (jde o sféru právem neupravenou).

d) Zákon č. 68/1951 Sb. se nevztahuje ani na politické strany. Jejich postavení tedy není po zrušení zákona č. 128/1968 Sb. o Národní frontě zákonem č. 146/1970 Sb., právně upraveno.

e) Postavení církví a náboženských společností je upraveno zvláštními předpisy.

- Stát pečuje o rozvoj organizací, vytváří příznivé podmínky pro jejich činnost a růst a dbá, aby život v nich se vyvíjel v souladu s ústavou a se zá-

sadami lidovědemokratického zřízení (§ 4 zákona č. 68/1951 Sb.). Právo státního orgánu rozpustit organizaci se vyvozovalo přímo z ustanovení § 24 Ústavy 9. května (podrobná úprava chybí).

- Podle ustanovení § 2 zákona č. 126/1968 Sb., o některých přechodných opatřeních k upevnění veřejného pořádku, jež je dosud v platnosti, orgán státní správy zastaví činnost dobrovolné organizace nejvýše na dobu 3 měsíců, popř. organizaci rozpustí, jestliže její činnost směřuje proti Ústavě ČSSR, proti samostatnosti a celistvosti státu, proti socialistické hospodářské soustavě, mírovému soužití mezi národy nebo proti důležitým zahraničněpolitickým zájmům státu; učiní tak též, jestliže činnost organizace je jinak v rozporu se zákony nebo se stanovami, pokud nebude sjednána náprava ve stanovené lhůtě a ne- lze-li nápravy dosáhnout opatřeními podle jiných právních předpisů. Možnost soudního přezkoumání takového rozhodnutí byla zrušena zákonná opatření PFS č. 99/1969 Sb.

- Výkonné orgány státu v praxi aplikují teorii nepřipustné duplicity, podle níž lze odmítnout registraci nebo zakázat činnost organizace, jestliže má podle jejich názoru předmět činnosti obdobný s předmětem činnosti jiné organizace.

- V praxi se projevuje tendence vytvářet z dobrovolných společenských organizací svého druhu nucené svazky: určitá práva obecně občanům příslušející se jim totiž poskytují jen tehdy, jsou-li členy určité společenské organizace (nejde o faktické výhody, k jejichž dosažení se právě občané sdružují). Jako příklad lze uvést, že závodní výbor ROH reprezentuje všechny pracovníky organizace, i když členy ROH nejsou, monopolní organizace tvůrčích pracovníků vydávají různá právně relevantní stanoviska (ve věcech daňových, bytových, autorských apod.), v určitých organizacích musí být organizováni zájemci o myslivost, radioamatérskou činnost, kynologii apod. (jinak jim nejsou poskytnuta potřebná veřejnoprávní oprávnění), na členství v ROH je vázána možnost uzavřít pojištění odpovědnosti za škody způsobené při výkonu povolání (popř. jiné druhy pojištění na členství v jiných organizacích) atd.

12. *Právo a možnost podílet se bez jakýchkoliv rozdílů uvedených v článku 2 Paktu o občanských a politických právech a bez neodůvodněných omezení na vedení veřejných záležitostí* (článek 25 paktu).

Jde tu o realizaci zásad vyjádřených podrobně v čs. ústavních předpisech, zejména v článku 2 a 3 Ústavy (veškerá moc patří pracujícímu lidu, zastupitelská soustava, odvození pravomoci ostatních orgánů státu od pravomoci zastupitelských sborů, volební právo a v ustanovení článku 1 a 2 ústavního zákona č. 143/1968 Sb. (zvl. princip socialistické demokracie).

Kromě této celkové problematiky k tomu srv.:

- Chybí právní úprava, jež by občanům zajišťovala plnou informovanost o činnosti státu ve sféře politické i hospodářské (publikace podrobných státních rozpočtů a státních závěrečných účtů a dalších dokumentů vyjadřujících skutečný stav věcí atd.; právo na přístup k neuveřejněným podkladům a dokumentům, atd.).

- Článek 25 paktu se vztahuje i na výkon správy v jednotlivých územních

částech státu a navozuje potřebu rozpracování problematiky místní samosprávy (srv. závěry semináře OSN konaného na téma „Účast občana v místní správě jako nástroj pokroku v oblasti lidských práv“, Budapešť, červen 1966).

13. *Všichni jsou si před zákonem rovni a mají právo na stejnou ochranu zákona bez jakékoliv diskriminace* (článek 26 Paktu o občanských a politických právech: podle článku 20 Ústavy všichni občané mají rovné právo a rovné povinnosti a mají jim být vytvářeny stejné možnosti a stejné příležitosti ve všech oborech života společnosti). Též článek 2 odst. 2 Paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. K tomu srv.:

- Podle citovaného článku má zákon zakázat jakoukoli diskriminaci a zaručit všem osobám stejnou a účinnou ochranu proti diskriminaci z jakýchkoli důvodů, např. podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného přesvědčení, národnostního nebo sociálního původu, majetku a rodu. Ústava ČSSR sice v článku 20 proklamuje absolutní rovnost občanů, v konkrétních zákonech však tato zásada nebývá výslovně vyjádřena, což může vést k tomu, že jednotlivá obecněji formulovaná ustanovení mohou být státními orgány interpretována diskriminujícím způsobem (formou diskriminace je i poskytování privilegií); totéž platí i pro praxi organizací, zejména jakožto organizací zaměstnavatelských. Uvedená zásada musí proto nalézt svůj výraz již ve fázi legislativních prací.

14. *Práva etnických, náboženských nebo jazykových menšin* (článek 27 Paktu o občanských a politických právech). K tomu srv.:

- Nebyly vydány prováděcí zákony předvídané ústavním zákonem č. 144/1968 Sb., o postavení národností v ČSSR, takže zásady ústavního zákona v podstatné míře ani nemohou být prakticky realizovány.

15. *Právo na práci* (článek 6 Paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, článek 19 odst.

2 Ústavy). K tomu srv.:

- Chybí právní úprava, která by každému zaručila právo na příležitost vydělávat si na živobytí svojí prací, kterou si svobodně vybere nebo přijme, a to bez jakékoliv diskriminace vzhledem k rase, barvě, pohlaví, jazyku, náboženství, politickému nebo jinému smýšlení, národnostnímu a sociálnímu původu, majetku, rodu nebo jinému postavení (článek 2 odst. 2 paktu). Postup upravený ustanovením § 5 vládního nařízení č. 92/1958 Sb. (popř. v předpisech o sociálním zabezpečení) nepostačuje, protože občan nemá na doporučení národního výboru vymahatelný nárok a nemá ani jinou právní možnost domáhat se rozhodnutí, že nebyl do zaměstnání přijat z diskriminujících důvodů.

- Úprava rozvazování pracovních poměrů ze strany organizací nevyhovuje, pokud je v rozporu s pakty o lidských právech a s ústavou vykládána tak, že důvodem výpovědi atd. jsou i okolnosti, které nemají s výkonem práce žádnou věcnou souvislost.

- Chybí právní úprava, která by zajišťovala „stejnou příležitost pro všechny dosáhnout v zaměstnání povýšení na odpovídající vyšší stupeň, přičemž nebudou

uplatňována jiná kritéria než délka zaměstnání a schopnosti“ (článek 7 písmeno c) a e) Paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech).

- Formulace článku 19 odst. 2 Ústavy o povinnosti pracovat by mohla být vykládána také tak, že je v rozporu se zákazem nucené práce podle článku 8 odst. 3 o občanských a politických právech.

- Podle článku 9 Ústavy je v mezích socialistické hospodářské soustavy přípustné drobné soukromé hospodářství založené na osobní práci a vylučující vykořisťování cizí pracovní síly. Po zrušení živnostenského řádu Zákoníkem práce však dosud vůbec chybí právní úprava činnosti v této oblasti, což vyvolává vážnou právní nejistotu. (Zásady pro poskytování některých služeb a oprav občany na základě povolení národního výboru, schválené usnesením vlády ze dne 3.3.1965 a publikované pod č. 20/1965 Sb., nemají vůbec oporu v zákoně a nejsou právním předpisem, ač jsou někdy za takový v praxi státních orgánů chybně považovány.)

16. *Právo na stávku* (článek 8 odst. 1 písmeno d) paktu o hospodářských sociálních a kulturních právech). K tomu srv.:

- Právo na stávku podle paktu má být vykonáváno v souladu se zákony státu. Zákon o právu na stávku a jeho realizaci však dosud vydán nebyl.

- Některá ustanovení právních předpisů, např. Zákoníku práce (o pracovní kázní) a předpisů trestních (§ 8 zákona č. 150/1969 Sb., o přečinech aj.), mohou vyvolávat dojem, že stávka je právním deliktem; nejsou vyřešeny související otázky pracovněprávní, v oboru sociálního zabezpečení atd., také však v oboru náhrady škody (§ 173 odst. 3 aj. Zákoníku práce). Třeba dodat, že již na VII. zasedání generální rady Světové odborové federace, konaném v prosinci 1954 ve Varšavě, byla jednomyslně přijata *Charta odborových práv*, podle níž právo na stávku je základním právem pracujících a organizování stávky, účast na stávce atd. nesmí být důvodem jakýchkoli represivních opatření.

17. *Právo na vzdělání* (článek 13 Paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech; srv. též článek 24 Ústavy). K tomu srv.:

Výběr studentů prováděný v rámci přijímacího řízení na střední, vysoké a jiné školy podle platných právních předpisů omezuje realizaci obecně zaručeného práva na vzdělání jen na osoby ke studiu přijaté; mimoto ani neposkytuje záruku, že nebude docházet k diskriminaci (poskytování privilegií) v rozporu s článkem 2 odst. 2 Paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

18. *Svoboda vědeckého výzkumu a tvůrčí činnosti* (článek 15 odst. 3 Paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech). K tomu srv.:

- Formulace článku 16 odst. 1 Ústavy, že „veškerá kulturní politika v Československu, rozvoj vzdělání, výchova a vyučování jsou vedeny v duchu vědeckého světového názoru, marxismu- leninismu“ by mohla vyvolávat dojem, že toto ustanovení je v rozporu se závazkem podle článku 15 odst. 3 paktu a se svobodami a právy zaručenými Paktem o občanských a politických právech.

Protože vědecký výzkum se uskutečňuje především v rámci vysokých škol a akademií věd, třeba uvážit, zda požadavku svobody vědeckého bádání

odpovídají právní úpravy prohlubující vliv státních orgánů na činnost vědeckých institucí (srv. zejména zákonné opatření PFS č. 26/1970 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 54/1963 Sb., o Československé akademii věd; zákon č. 163/1969 Sb., kterým se mění zákon č. 19/1966 Sb. o vysokých školách). S tím pak souvisí i celková problematika vzniku a zániku pracovního poměru vědeckých a vědecko-pedagogických pracovníků atd., problematika publikace vědeckých děl apod.

Obdobně je tomu v tvůrčí oblasti (postavení a působnost tvůrčích svazů, kulturních fondů a různých orgánů a organizací působících v této oblasti, realizace autorských práv atd.).

19. Československá republika se sice při hlasování o Všeobecné deklaraci lidských práv ve Valném shromáždění OSN v roce 1948 zdržela hlasování, oba pakty však se na deklaraci výslovně odvolávají, takže *lze mít ve světle soudobého mezinárodního práva za to, že i ČSSR je vázána ustanovením článku 15 deklarace, podle něhož „každý má právo na státní příslušnost; nikdo nesmí být svévolně zbaven své státní příslušnosti ani práva svou státní příslušnost změnit“.*

V tomto světle by bylo třeba posoudit nynější velmi nejasnou a složitou úpravu státního občanství, zejména též pokud jde o oprávnění státních orgánů rozhodovat o odejmutí státního občanství (měla by být dána možnost pouze zániku státního občanství na základě skutečností přesně v zákoně stanovených, a to tak, aby nevznikal stav bezdomovectví a aby i jinak toto opatření odpovídalo pravidlům mezinárodního práva).'

- ČSDS, sb. Charta 77. - strojopis, průpis.

1 Autorem přílohy byl Jiří Hájek.

Plné znění dokumentu včetně přílohy: *Charta 77. Rok 1978.* Samizdatový sborník, s. 13-27 • *Listy*, roč. 8 (duben 1978), č. 2, s. 50-59.

Plné znění se zkrácenou přílohou: *Informace o Chartě 77*, roč. 1 (1978), č. 3, s. 1-3.

Text přílohy: *Americké listy*, č. 10 (10. března 1978), s. 5 • Skilling, H. G.: *Charter 77 and Human Rights in Czechoslovakia*. Londýn 1981, s. 257-259.

Výňatky z dokumentu: *Národní politika*, roč. 10, č. 3 (březen 1978), s. 1.

Komentáře: ÚSD, sb. RFE, pol. blok S-250 (20. února 1978), pol. blok S-260 (20. února 1978).